

עבודת הכהן הגדול ביום הכיפורים

בפרשת אחרי מות מתוארת עבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים, ובה עבודתו עם שני שעירי העיזים, אשר על פי הגורל, האחד מוקרב לה' והאחר נשלח לעזאזל, וכך נאמר (ויקרא טז ג-ד): "בזאת יבא אהרן אל הקדש, בפר בן בקר לחטאת ואיל לעלה. כתנת בד קדש ילבש, ומכנסי בד יהיו על בשרו, ובאבנט בד יחגר ובמזנפת בד יצנף... ומאת עדת בני ישראל יקח שני שעירי עיזים לחטאת... ולקח את שני השעירים, והעמיד אתם לפני ה' פתח אהל מועד. ונתן אהרן על שני השעירים גרלות, גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. והקריב אהרן את השעיר אשר עלה עליו הגורל לה', ועשהו חטאת. והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל, יעמד חי לפני ה' לכפר עליו לשלח אתו לעזאזל המדברה... וסמך אהרן את שתי ידיו על ראש השעיר החי, והתודה עליו את כל עונת בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם, ונתן אתם על ראש השעיר, ושלח ביד איש עתי המדברה. ונשא השעיר עליו את כל עונתם אל ארץ גזרה, ושלח את השעיר במדבר... והיתה זאת לכם לחקת עולם, לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה, ויעש כאשר צוה ה' את משה".

כלומר, חלק מעבודתו של הכהן הגדול ביום הכיפורים היה ענין השעירים. הוא לקח שני שעירי עיזים ונתן עליהם גורל. האחד הוקרב לחטאת והאחר הוא ה"שעיר לעזאזל". הכהן הגדול היה סומך את שתי ידיו על ראש השעיר, ומתוודה עליו את כל עוונות בני ישראל, ולאחר מכן היה השעיר משתלח למדבר. עבודתו זו של הכהן הגדול הביאה לכפרה על עוונות בני ישראל נוראה מאמרנו לפרשה זו "העוונות המתכפרים ביום הכיפורים" ששני עניני כפרה יש ביום הכיפורים – עיצומו של יום והשעיר המשתלח, וראה שם על מה מכפר כל אחד מענינים אלו].

כפרה זו, על ידי השעיר המשתלח מובאת גם בדברי הרמב"ם (עבודת יום הכיפורים פ"ב ה"ו), שכתב כך: "זה שנאמר בתורה (ויקרא טז יז): 'וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל', מפי השמועה למדו שזה וידוי דברים. נמצאת למד שהוא מתודה ביום זה שלשה וידויים, אחד על ידי עצמו תחילה, וידוי שני על ידי עצמו עם שאר הכהנים, ושניהם על פר החטאת אשר לו, והוידוי

שלישי על ידי כל ישראל על שעיר המשתלח". כלומר, קבלה למשה מסיני היא שכפרת יום הכיפורים נעשית על ידי וידוי. ולכן הכהן הגדול מתוודה ביום הכיפורים שלושה וידויים. הוידוי הראשון על חטאיו, הוידוי השני על חטאי הכהנים, והוידוי השלישי על חטאי כל ישראל. וידוי שלישי זה נעשה על השעיר המשתלח, כאשר הכהן הגדול סומך את ידיו על ראש השעיר.

ענין זה טעון ביאור, שהרי הוידוי הוא אחד מחלקי התשובה, כפי שכתב הרמב"ם (תשובה פ"ב ה"ב): **"ומה היא התשובה**, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו, ויגמור בלבו שלא יעשה עוד... וכן יתנחם על שעבר... ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם... **וצריך להתוודות בשפתינו, ולומר עניינות אלו שגמר בלבו**". נמצא שהוידוי הוא אחד מחלקי התשובה, והיאך מועיל הוידוי של הכהן הגדול לעשות תשובה על העבירות של כל ישראל? היכול אדם אחד לעשות תשובה עבור חברו?

קושיה נוספת מקשה המשאת המלך (סי' עט), שהרי וידוי יש לומר בעמידה דוקא, כפי שמצינו בגמרא (יומא פז ע"ב) שהאמורא שמואל נעמד בעת ששליח הציבור הגיע לוידוי שבחזרת הש"ץ. וכך גם נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' תרו ס"ג): **"צריך להתוודות מעומד"**. זאת ועוד, אסור אף לסמוך על שום דבר בעת הוידוי, כפי שכתב המשנה ברורה (שם ס"ק י): **"ולא יסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול"**. אם כן היאך זה מתוודה הכהן הגדול כאשר הוא סומך על השעיר לעזאזל [כפי שנאמר (ויקרא טז כא): **"וְסָמַךְ אֶת־יָדוֹ אֶת־שַׁתֵּי יָדָיו עַל־רֹאשׁ הַשְּׂעִיר הַחַי וְהַתְּנִידָה עָלָיו"**], והרי הסמיכה צריכה להיות בכל כוחו [ראה רמב"ם מעשה הקרבנות פ"ג הי"ג]?

השעיר המשתלח מכפר אף בלא תשובה

השעיר המשתלח מכפר על עוונות בני ישראל, וכך שנינו (שבועות ב ע"ב): **"על שאר עבירות שבתורה, הקלות והחמורות, הזדונות והשגגות, הודע ולא הודע, עשה ולא תעשה, כריתות ומיתות בית דין - שעיר המשתלח מכפר"**. הגמרא (שם יב ע"ב) מקשה היאך מדובר, שהרי אם מדובר שעובר העבירה עשה תשובה,

מה מיוחד בכפרה זו של יום הכיפורים, שכן בכל השנה מתכפרים עוונותיו, כפי ששנינו (שם): "עבר על מצות עשה ועשה תשובה, לא זו משם עד שמוחלין לו". ואילו אם מדובר שלא עשה תשובה, היאך ימחלו עוונותיו על ידי השעיר המשתלח, והרי נאמר (משלי כא כז): "זָבַח קִשְׁעִים תִּזְעָקָה". הגמרא (שם יג ע"א) עונה שמדובר במי שלא עשה תשובה, ומשנה זו היא בשיטתו של רבי, וכך אמרו: "ורבי היא. דתניא, רבי אומר, **על כל עבירות שבתורה, בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה - יום הכפורים מכפר**, חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפר ברית בבשר, שאם עשה תשובה - יום הכפורים מכפר, ואם לאו - אין יום הכפורים מכפר". ומבאר רש"י (שם ד"ה בעומד) שמדובר באמת באדם שלא עשה תשובה, ולא אמרו שזבח רשעים תועבה אלא במי שלא עשה תשובה בשאר ימות השנה ומביא קרבן, אולם **השעיר המשתלח ביום הכיפורים מכפר אף על מי שלא עשה תשובה**.

גם הרמב"ם (תשובה פ"א ה"ב) מתיחס לעבירות שעליהן מכפר השעיר המשתלח, וכותב כך: "שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות, בין שעבר בזדון בין שעבר בשגגה, בין שהודע לו בין שלא הודע לו הכל מתכפר בשעיר המשתלח. והוא שעשה תשובה, אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות. ומה הן הקלות ומה הן החמורות, החמורות הן שחייבין עליהם מיתת בית דין או כרת, ושבועת שוא ושקר אף על פי שאין בהן כרת הרי הן מן החמורות, ושאר מצות לא תעשה ומצות עשה שאין בהן כרת הם הקלות". כלומר, הרמב"ם אמנם אינו פוסק רבי שהשעיר המשתלח מכפר על כל העבירות בלא שעשה תשובה, חוץ מג' העבירות הנזכרות, אלא פוסק שמכפר הוא רק על העבירות הקלות בלא שעשה תשובה, ואילו על העבירות החמורות מכפר הוא רק למי שעשה תשובה [וראה מאמרנו לפרשה זו "העוונות המתכפרים ביום הכיפורים", שהרמב"ם פסק כרבנן, וראה שם האופן שביארנו את מחלוקת רבי ורבנן].

נמצא, שלכל הדעות השעיר המשתלח מכפר גם על עבירות כאלו שהאדם לא עשה תשובה עליהן. והדבר צריך ביאור, **מדוע זה תהיה כפרה למי שלא שב מחטאו, ועודנו עומד במרדו?**

זדונות נעשו כשגגות

והנה, לבאר ענינים אלו, יש להקדים את מאמרו של ריש לקיש (יומא פו ע"ב):
 "גדולה תשובה, שזדונות נעשות לו כשגגות, שנאמר (הושע יד ב): 'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל
 עַד ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי כָשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ'. הא עוון מזיד הוא, וקא קרי ליה מכשול".
 כלומר, ריש לקיש מדייק את לשון הפסוק "**כָּשַׁלְתָּ בְּעֹנֶךָ**", שהרי עוון הוא
 עבירה הנעשית במזיד, ואילו כשלון הוא דבר שקרה בשוגג, אם כן מדוע
 משתמש הפסוק בלשון כשלון על עוון שנעשה במזיד? מכאן מוכיח ריש לקיש
 שאמנם העוון נעשה במזיד, אך מששב האדם בתשובה נהפך עונו שבמזיד
 לשוגג, ולכן נאמר עליו לשון כשלון. ויש להבין, היאך פועלת התשובה להפוך
 מזיד לשוגג?

ניתן לבאר זאת על ידי משל לאדם חולה שאסור עליו מאכל מסוים, ובמזיד
 הוא אכלו ונחלה עוד יותר. משראה החולה כך, התחרט מאוד, ואמר שחבל
 מאוד שלא עמד ביצרו ואכל. הוא אמנם ידע מראש שהמאכל מזיק, אך יצרו
 פיתה אותו לאכול, וכשראה את התוצאה הנוראה של מעשהו, הבין שנפל
 בתאוותו, וחש עצמו כשוטה על שלא שלט ביצרו. אם כן, עכשיו כשמבין הוא
 יותר את חומרת מעשהו, הרי הוא כשוגג, שכן בשעה שאכל היה מזיד אמנם,
 אך לא חש אז את חומרת המעשה. וכן ניתן להמשיל זאת לאדם שהכעיסו
 חברו, ואמר לו בפני רבים, דברים שהוא מתבייש על שאמרם. הוא אמנם אמר
 דברים אלו במזיד, אך הוא לא שלט בכעסו, וכשראה שהכל מזלזלים בו משום
 דברים אלו, התחרט, והרי הוא כשוגג, שהרי אם היה חש בזלזול זה שמזלזלים
 בו כעת, היה שולט בכעסו, ולא אומר את אותם הדברים.

כך גם החוטא במזיד. **מעת ששב הוא מחטאו, ומבין את חומרת מעשהו, הרי
 הוא כשוגג, שהרי אם היה מגיע להבנה זו קודם לכן, לא היה חוטא.** זה הוא

הפשט בכך שהתשובה הופכת את הזדונות לשגגות. וכשם שהמחלל שבת, ואינו יודע שהיום שבת, שוגג הוא, כך המחלל שבת ועושה תשובה, ומראה בכך שלא הבין עד כמה גרוע החטא ועונשו, וכמה קלוקל נבע ממעשהו, שוגג הוא.

והנה, יש להביא ראיה לכך שפיתויי היצר הופכים את העבירה לשוגג ואפילו לאונס, מדין האשה שזינתה תחת בעלה. הדין הוא שאם הדבר היה בשוגג או באונס, היא אינה נאסרת על בעלה [שאינו כהן], ואילו אם הדבר היה ברצון, היא נאסרת עליו. וכתב על כך הרמב"ם (אישות פכ"ד הי"ט, ע"פ דברי רבא בכתובות נא ע"ב: "יצר אלבשה"): "האשה שזינת תחת בעלה בשגגה או באונס, הרי זו מותרת לבעלה... **וכל שתחלת ביאתה באונס, אף על פי שסופה ברצון, ואפילו אמרה הניחו לו שאלמלא לא אנס אותי הייתי שוכרתו, הרי זו מותרת, שהיצר לבשה, מתחלתה באונס היתה**". כלומר, אף על פי שבסוף היא זינתה ברצון, והתפתתה באופן כזה, שהיא אומרת שאם לא היה אונס אותה, היא היתה משלמת לו כדי לזנות עמו, מכל מקום, הואיל ובתחילה היה הדבר באונס, ורק לאחר מכן התפתתה ויצרה גבר עליה, נחשב הדבר כשוגג, **שכן פיתוי היצר, הרי הוא כדבר הנעשה בשוגג.**

הכהן הגדול הוא מליץ יושר

על פי זה, נראה לומר שהכהן הגדול המתוודה על עוונות בני ישראל כשהוא סומך את ידיו על ראש השעיר המשתלח, **הוא מליץ יושר על עם ישראל, לומר לקדוש ברוך הוא שלא חטאו ישראל אלא לפי שנכנסה בהם רוח שטות, כפי שאמר ריש לקיש (סוטה ג ע"א): "אין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנס בו רוח שטות"**. הכהן הגדול יכול להמליץ טוב גם על מי שלא עשה תשובה, ולומר שרק משום שהוא פתי ואינו חכם, אין הוא מבין את חומרת מעשהו, ולכן גם אם חטא במזיד, אין זה אלא שוגג, שכן אם היה מבין את חומרת מעשהו, לא היה חוטא או היה עושה תשובה [וראה מכות יא ע"א וע"ב, שהכהן הגדול נתבע אם אינו מתפלל וממליץ טוב על החוטא. וראה ברכות ז ע"א, שרבי ישמעאל הכהן הגדול נכנס ביום הכיפורים לפני ולפנים, ואמר לקדוש ברוך הוא: "יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמך את

כעסך ויגולו רחמיק על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים ותכנס להם לפניך משורת הדין".]

לא רק על עבירות שעובר האדם מפני תאוותו, יכול הכהן הגדול להמליץ טוב, ולומר שמה שיצרו גבר עליו נחשב שוגג, אלא אפילו על מה שעבר אדם כדי להכעיס, שמתכוין למרוד בקדוש ברוך הוא, יכול הכהן הגדול להמליץ טוב. יכול הוא לומר, שאין האדם מורד בה' אלא משום שהוא חושב שה' ח"ו שונאו, אך אם היה יודע עד כמה הקדוש ברוך הוא אוהב את בניו, לא היה מתכוין למרוד בו. **אדם זה מרד משום שטעה ולא הבין, ולכן אף עליו אפשר להמליץ טוב שנחשב הוא שוגג.**

הגמרא (שבת לב ע"א) אומרת שאף אם יש לאדם אלף מקטרגים, ורק אחד שמלמד עליו זכות, הוא ניצול, שנאמר: "אם יֵשׁ עָלַי מְלָאךְ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי אֶלֶף, לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׁרָאֵל". הרי שהאופן שבו ניתן ללמד זכות על האדם, ולהמליץ טוב עליו, הוא "לְהַגִּיד לְאָדָם יִשְׁרָאֵל". **לעיתים, אין צורך להיכנס לפרטי החטא, אלא לומר שהאדם הוא ישר וטוב, והואיל ובפנימיותו הוא טוב, לכן החטא שעשה אינו יכול להיחשב כי אם שוגג.**

על המלצת היושר של הכהן הגדול נאמר בכתוב (ויקרא טז כא): "וְהִתְנַדָּה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם, לְכָל חַטָּאתָם". הכתוב אינו אומר "וואת כל חטאתם" אלא "לְכָל חַטָּאתָם", שכן הכהן הגדול בעת שהוא מליץ טוב על ישראל הוא הופך את העוונות והפשעים [היינו, הזדונות והמרדים] לחטאים [היינו לשגגות].

מובן אם כן, שעל אף שהחוטא לא עשה תשובה, **אין בכך משום "זָבַח וְשָׁעִים תוֹעֵבָה"**, שכן האדם עצמו אינו יכול באמת להביא קרבן כל עוד לא עשה תשובה, אך הכהן הגדול יכול להמליץ טוב עליו, ולהפוך את עוונותיו לשגגות, ולהביא בכך לכפרתו.

עתה מיושב היטב, שאמנם וידוי על חטא יכול רק האדם עצמו להתוודות על חטאיו, אולם הוידוי של הכהן הגדול הוא המלצת יושר על ישראל, ולכן הוא נעשה על ידי הכהן הגדול.

גם אין להקשות היאך יכול הכהן הגדול לסמוך ידיו בכל כוחו על ראש השעיר, והרי וידוי על חטאים צריך להאמר בעמידה, שכן כאמור, אין זה וידוי על חטאים, אלא זו המלצת טוב על ישראל.

אופן המלצת היושר

בנוסף לכך שהכהן הגדול מתוודה על עוונות עם ישראל וממליץ טוב עליהם הוא גם סומך את ידיו על ראשו של השעיר לעזאזל, כפי שנאמר (ויקרא טז כא): **"וְסָמַךְ אֶהָרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׁעִיר הַחַי"י**. ונראה שאף ענין זה הוא חלק מהמלצת הטוב, שכן השעיר הוא רמז לסיטרא אחרא, ואף שמו שעיר מרמז לעשיו הנקרא שעיר [ראה זוהר אחרי מות דף סד ע"א]. אם כן השעיר רומז לכוחות הרע ולשעבוד המלכויות המביאים את האדם לחטא. **בכך ממליץ הכהן הגדול טוב, ואומר שאין לבוא בטענה על החוטא שנפל בחטאו, שכן אין הדבר באשמתו אלא משום כוחות הרע ושעבוד המלכויות שבעולם**, כפי שהיו אמוראים מתפללים (ברכות יז ע"א): **"רבוין העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב, שאור שבעיסה [יצר הרע] ושעבוד מלכיות"**.

כמו כן, לאחר מכן נשלח השעיר במדבר, כפי שנאמר (ויקרא טז כא-כב): **"וְשָׁלַח בֶּיַד אִישׁ עֵתִי הַמִּדְבָּרָה. וְנָשָׂא הַשְּׁעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנֹתָם אֶל אֶרֶץ גְּזֵרָה, וְשָׁלַח אֶת הַשְּׁעִיר בַּמִּדְבָּר"**. ענין זה בא להזכיר לקדוש ברוך הוא את הליכתם של ישראל אחריהו במדבר בארץ לא זרועה, לאחר שיצאו ממצרים, כפי שנאמר (ירמיה ב ב): **"כֹּה אָמַר ה', זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבַת כְּלוּלֶיךָ, לְכַתֹּךְ אַחֲרֵי בַמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה"**. ועל כך אמרו חז"ל (יומא סח ע"ב): **"כיון שהגיע שעיר למדבר, נעשית מצותו"**.

כשעירים עלי דשא

אכן, גם בזמן הזה, שאין לנו בית מקדש, ולא כהן גדול המכפר על חטאינו על ידי השעיר המשתלח, יכולים אנו לזכות לכפרה זו.

על הכתוב (דברים לב ב): **"כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׁא"**, אמרו חז"ל (ספרי דברים פסקא שו): **"כְּשֶׁעִירָם עָלֵי דָשָׁא"**, ועל מה שעירים מכפרים על חטאות, **כך דברי תורה מכפרים על חטאות**". כלומר, אף על פי שאין לנו היום שעירים שמכפרים על חטאות, יש לנו דברי תורה שאף הם מכפרים על חטאות. **ושמעתי בשם המהרי"ד מבעלזא, שהכוונה היא לשעיר המשתלח**, שאף על פי שאין לנו היום שעיר המשתלח לכפר על עוונותינו, הרי שדברי התורה שאנו למדים יכולים לכפר, בבחינת **"וְנִשְׁלָמָה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ"** (הושע יד ג).

יהא רעוא מן שמיא שנזכה בקרוב לבנין בית המקדש, ויהיו "כהנים בעבודתם ולוים בדוכנן וישראל במעמדן", ויפעל הכהן הגדול על ידי השעיר המשתלח לכפר על כל עוונותינו.